

LIDDELL HART

STRATÉGIA
(Strategy)

2. ed. Praeger, London, 1954.

Liddell Hart¹ nyugalmazott százados, ma nemcsak Nagybritannia, hanem az egész nyugati világ egyik legnagyobb katonai teoretikusa. Működése a hadtudomány csaknem valamennyi ágára kiterjed, művei egyaránt foglalkoznak hadtörténelmi, stratégiai, szervezési és technikai kérdésekkel. Hatása — itt elsősorban stratégiai vonatkozású munkásságáról van szó — jelentős mértékben befolyásolta a második világháború előtti és utáni angol, amerikai és német hadvezetést. A Szovjetunióban is előszeretettel forgatják könyveit. Különösen a második világháború első éveiben játszott jelentős szerepet, amikor Hore-Belisha hadügyminiszter katonai tanácsadója volt.

Művei általában gyakorlati szervezési és harcászati kérdésekkel foglalkoznak, a maga korában a Defence of Britain (Anglia védelme) volt a legnagyobb jelentőségű, ebben a német veszély elhárítására az aktív védelmet tartotta Nagybritannia számára a leghatásosabbnak. Érzékenyen reagált a technika fejlődésére is, a páncélosok alkalmazásának például ő volt az egyik első szószólója. Harcászati és szervezési elveit a legtöbb ország igyekezett — több-kevesebb sikerrel — megvalósítani.

Legfontosabb munkája a Stratégia,² melyben a történelmi tapasztalatok széleskörű felhasználásával, helyes történelmi érzékkel megkísérlti,

¹ Basil Henry Liddell Hart (1895—) angol hadtörténész. Történelmi tanulmányokat folytat, majd 1914-től részt vesz az első világháborúban. 1916-ban súlyosan megsebesül és ennek következtében századosi rangban nyugalomba vonul, de nagy számú publikációja már korán felhívja tehetségére a figyelmet. Több újság katonai tudósítója és az Encyclopedia Britannica szerkesztője. 1937—1939 Hore-Belisha hadügyminiszter katonai tanácsadója. Legfontosabb munkái: Infantry training manual. (Gyalogsági kiképzési kézikönyv.) (1925.) Defence of Britain. (Anglia védelme. (1939.) Great captains unveiled. (Nagy hadvezérek álarca nélkül.) (1927.) és A Strategy (1954.) Műveit több mint húsz nyelvre lefordították.

² A mű első kiadása Decisive battles of history. (A történelem döntő ütközetei.) (1928.) A második, bővített kiadás: A strategy of indirect approach. (A közvetett út stratégiája.) (1946.) címen jelent meg. Az új kiadás terjedelemben és tartalomban egyaránt még jelentősebb.

hogy feleletet adjon a stratégia és a „magasabb stratégia” néhány döntő kérdésére.

A mű írója a hadművészet történetét veszi vizsgálat alá a görög-perzsa háborúktól kezdve egészen a második világháborúig.³ Liddell Hart könyve nem egyszerű történeti áttekintés. A szerző abból az elgondolásból indul ki ugyanis, hogy a háborúk történetében a legnagyobb győzelmeket általában a „közvetett út” (indirect approach) alapelveinek helyes alkalmazásával érték el. A közvetett út fogalmát nem szűkíti le a hadtörténelemre, hanem valamennyi tudományág vizsgálatára alkalmas módszernek tekinti. Lényege: helyesen megválasztott célunkat vagy céljainkat ne „a várt ellenállás vonalán” igyekezzünk megvalósítani, hanem olyan utat válasszunk, amely egyszerre több lehetőséggel biztat, használjuk ki a meglepetés, a váratlanság, és általában a lélektani tényezők hatását. Ezeknek Liddell Hart döntő jelentőséget tulajdonít, szerinte a stratégia „igazi célja nem annyira az, hogy csatát keressen, hanem inkább az, hogy olyan előnyös hadászati helyzetet keressen, amely ha önmagában nem is hozza létre a döntést, de folyamányában, az ütközetben már feltétlenül eléri azt”. (339. o.) A háború célja sem az, hogy az ellenség csapatait megsemmisítsük — reakció Clausewitz hatására —, hanem az, hogy győzelmi akaratát megtörjük, beláttassuk vele, hogy a háborút nem érdemes folytatnia. Liddell Hart a háborút nagyon helyesen nem tekinti öncélnak; szerinte a háborúnak egy célja lehet csak: a jobb béke megteremtése. Rendkívül élesen bírálja a porosz totális militarizmust, első sorban Ludendorffot és Hitlert, akik a nemzet fő életcéljának a háborút tartották. Művében többször is nyomatékosan leszögezi: a háború legfelső irányítását, a magasabb stratégiát már ne a katonák, hanem a politikusok és a közigazdászok végezzék. Azt is bebizonyította, hogy a háború csak a legritkább esetben végződik a teljes győzelmet akaró fél döntő sikerével — erre a legkézenfekvőbb példa az első és a második világháború története, amikor a totális győzelemre törő Németország mindkét esetben „totális” vereséget szenvedett. A műből kitűnik, hogy Liddell Hart egészséges állásfoglalást tanúsít a háború legfontosabb kérdéseivel szemben, élesen és következetesen harcol a militarizmus minden megnyilvánulása ellen.

Ez az állásfoglalása mintegy vezérmotívumként húzódik végig egész könyvén.

*

A mű négy fontosabb részre oszlik:

1. a hadművészet fejlődése a görög-perzsa háborúktól az első világháborúig;
2. az első világháború története;
3. a második világháború története;

³ Rendkívül érdekes függelék foglalkozik az 1848—49-i izraeli—arab háborúval Yadin Yigael izraeli tábornok tollából.

4. a stratégia és a magasabb stratégia alapjai.

A történeti részt az adatok biztos és fölényes kezelése, a tárgyilagos-ságra való törekvés és általában helyes következtetések jellemzik. Az első — a leghosszabb időszakot felölelő — fejezetben több mint harminc hadjáratot foglalnak közre. Megállapítja, hogy ezek közül csak hat (Issus, Gaugamela, Friedland, Wagram, Königrätz és Sedan) volt olyan, amelyben a közvetlen út — azaz az azonnali célratörés — döntő sikert eredményezett, a többi a közvetett út alapelveinek sikeres alkalmazásával vált győzelemmé.

A szerző ritkán ad csataleírásokat — Zama, Cannae, Blenheim, talán az egyedüli kivételek —, számára az általános helyzet, a csatát megelőző hadjáratok leírása sokkal fontosabb. Az ókori és középkori fejezetek általában elnagyoltak, kevés új szempontot vetnek fel. Az ókorban csak Nagy Sándor, Hannibal és Scipio, valamint Caesar hadjárait tárgyalja megfelelő részletességgel.

A középkorral még az ókornál is kevesebbet foglalnak közre. Liddell Hart alábecsülte a középkor jelentőségét a hadművészet fejlődésében, csak összekötő láncszemnek tekinti az ó- és az újkor között. Ebben a részben csak Belizár hadjáratai vannak kellően kidolgozva — ezek viszont kitűnőek. (Belizár mint a mozgó védelem az offenzív-defenzíva egyik kimagasló képviselője Liddell Hart egyik legkedvesebb hadvezére.) Kiemelkedők művében a későbbi korokkal foglalkozó fejezetek, különösen az angol hadtörténelmi vonatkozásúak, a 17. században Cromwell, a 18. században Marlborough és a 19. században Wellington hadjáratairól szóló megállapításai sok értékes szemponttal gazdagították a hadtörténelmet. Wellington spanyolországi hadjáratának és általában a napoleoni hadjáratoknak a leírásában elköveti azt a hibát, hogy túl nagy jelentőséget tulajdonít Wellington spanyolországi sikereinek és ugyanekkor csak futólag emlékezik meg a döntő 1812-es oroszországi, valamint az 1813-as németországi hadjáratról. Igaz viszont, hogy Wellington spanyol hadjárata iskolapéldája a kitűnően vezetett offenzív-defenzív stratégiának.

Az első részt összegezve megállapítható, hogy Liddell Hart általában jó és eléggé kimerítő képét adja a korszak legfontosabb hadjáratainak. Legszívesebben és legrészletesebben azokkal a hadműveletekkel foglalkozik, amelyek a közvetett út alapelveinek az igazát bizonyítják, ez természetes, és a közvetett út elve általában helyes alapelv is. A műnek ez a része főleg az angol hadtörténelmi eseményeivel foglalkozik. Magyar vonatkozású eseményt csak egyet találunk: röviden megemlékezik az 1241-es tatárjárásról. (82. p.) Hasonlóan kevés teret szentel a keleti országok: Oroszország, Törökország és az ázsiai országok hadtörténelmének. (Oroszországot pl. csak a Nagy Frigyes, illetve Napoleon háborúiban említi meg, pedig az orosz hadtörténelmi is számos példával igazolhatta volna a közvetett út elvét. (Alekszandr Nevszkij, a kuli-kovói csata, Nagy Péter poltavai hadjárata stb.)

A könyv második része az első világháborúval foglalkozik. Itt sem annyira a hadjáratok, egyes ütközetek lefolyását vizsgálja — részlete-sebb csataleírást csak Hindenburg tannenbergi győzelménél találunk —, mint inkább általános összefoglaló haditerveket és azok kihatásait. Liddell Hart élesen bírálja mindkét fél hadvezetését, megállapítja, hogy — Clausewitz döntést kereső stratégiájának eltorzulásaként — mindkét fél csak a tömegeivel kívánt győzni és teljesen elhanyagolták a stratégia legalapvetőbb tanulságait. Különösen szembetűnő volt ez a törekvés Ludendorff 1918-as támadásánál, amikor a német fővezér — kihasználva azt a kedvező helyzetet, hogy számbeli túlerő birtokában van — direkt támadással akarta az angol—francia csapatokat megsémmisíteni. A támadás kitűnően sikerült, a német csapatok több helyen áttörték az ellen-séges állásokat és gyorsan nyomultak előre. E látszólagos sikerek ellenére a támadás nem a németek átütő győzelmével, hanem ellenkezőleg, teljes kudarcukkal végződött. Támadási céljaik ugyanis annyira világosak és maguktól értetődőek voltak, amellet olyan nehézkesen és mereven hajtották azokat végre, hogy a szövetségeseknek mindenütt alkalmuk nyílt a megfelelő ellenintézkedések megtételére. A német támadás tehát hamarosan kifulladt és a morális és anyagi erejében egyaránt megtört német hadsereg már nem tudta a minden oldalról bekövetkezett ellentámadásokat elhárítani és váratlan gyorsasággal összeomlott. Liddell Hart nagyon helyesen mutat rá arra — amit egyébként nem sok helyen hangsúlyoz ki a kellő határozottsággal —, hogy az első világháborút nem a szembenálló hadseregek, nem is a haditervek — ezek mindkét részről egyaránt rosszak voltak —, hanem a szembenálló felek anyagi erői döntötték el. (218—219. p.)

A mű legterjedelmesebb és egyben a legtöbb vitára okot adó része a második világháborúval foglalkozó néhány fejezet. Előljáróban le kell szögeznünk, hogy Liddell Hart nem volt fasiszta, mindvégig a legéle-sebben elítélte a fasizmus és a militarizmus minden formáját, ennek ellenére a második világháború valóban forradalmi elemének a hitleri stratégiát tartotta. Jóllehet elismerte, hogy a német agresszió erkölcs-telen és távolabbi kihatásaiban súlyos veszélyeket magában rejtő poli-tikai hiba volt, mégis a háborút megelőző évek politikai sikereit és a háború első időszakának kétségtelenül impozáns katonai teljesítme-nyeit vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy ez a politika a köz-vetett út alapelveinek sikeres alkalmazásán nyugodott és ez tette lehe-tővé a háború első szakaszának nagy német győzelmeit.⁴

Magának a háborúnak a leírása, a tervek és az egyes harcoló felek stratégiájának az értékelése általában helyes. A legnagyobb hibát a Szovjetunió szerepének értékelésénél véti a szerző. A szövetségesnek kijáró tisztelettel beszél a szovjet katonák hősiességéről és elismerően

⁴ A második világháborús rész egyes fejezetei is kihangsúlyozzák Hitler szerepét: Hitler stratégiája, Hitler versenyfutása a győzelemért, Hitler alkonya és Hitler bukása címmel.

nyilatkozik a szovjet hadvezetés sikereiről is, különösen az 1944-es szovjet győzelmeket értékeli nagyra, ezeket különben is a közvetett út helyes alkalmazásának tartja. Ennek ellenére az az érzésünk, hogy kissé alábecsüli a Szovjetunió háborús szerepét. A háború döntő eseményének a szövetségesek 1944-es franciaországi partraszállását tartja, amely ha páratlanul végrehajtott katonai teljesítmény is volt, és kétségtelenül jelentős szerepet játszott a végső győzelem kivívásában, azonban egymagában, a szovjet sikerek nélkül, nem dönthette volna el a háború sorsát. A Keleti Front eseményeivel különben is kissé mostohán bánik. Ehhez kétségtelenül az is hozzájárult, hogy mehezen juthatott szovjet anyaghoz, s így kevesebb adat birtokában nem bocsátkozhatott az események részletes taglalásába. Az természetes — angol emberről lévén szó —, hogy a második világháborúban is Nagybritannia szerepét vizsgálta a legrészletesebben.

A második világháború első időszakának eseményei között kétségtelenül a Manstein-terv (az Ardennes-i német áttörés) katonailag a legérdekesebb. Liddell Hart helyesen mutat rá arra, hogy viszonylag jelentéktelen erő — két páncélos hadtest, összesen öt hadosztály — hajtott végre a döntő támadást. A támadás minden tekintetben igazolta Liddell Hart elméletét a közvetett utat illetően. Az ellenség döntő pontjai ellen irányult, de váratlanul, egy a páncélosok számára lehetetlennek tartott terepen folyt le. Szerinte a támadás döntő hatása abban nyilvánult meg, hogy megbénította az ellenséges vezetés idegeit, annyira, hogy ezek a háborút eleve elveszettnek látták. Ebben Liddell Hart kétségtelenül túloz, mivel a háború első szakaszában a németek jelentős technikai és kiképzési fölénnyel rendelkeztek a szövetséges csapatokkal szemben és valószínű, hogy ha nem is olyan váratlan gyorsasággal, mint ahogy lezajlott, a másik, konvencionálisabb német terv — a Belgium ellen irányuló fő támadás — is sikerrel járt volna a belső bajokkal küzdő Franciaországgal szemben.

Hitler „alkonyát” a szovjetellenes hadjáratról számítja a szerző. A hadjárat tárgyalásánál beszél a német tervek következetlenségéről, az állandóan változó hadicélokról — Leningrád, Moszkva, Kiev, majd újra Moszkva —, és elsősorban ennek tulajdonítja, hogy a háború első, számukra kedvező szakaszában a németek nem tudtak átütő sikert elérni.

Liddell Hart a németek sztálingrádi támadását és az ezt követő ellentámadást a németek részéről súlyos katonai hibának tartja, a németek támadási célja annyira nyilvánvaló volt, hogy a szovjet csapatok elháríthatták a támadást s egyben alkalmuk nyílt egy hatalmas arányú ellentámadás megindítására. (Ez Liddell Hart kedvenc taktikai és stratégiai hadművelete.) A Sztálingrád utáni helyzetet részletesen elemelve elismeréssel beszél Manstein harkovi ellencsapásáról, amely

ideiglenesen feltartóztatta a szovjet csapatokat.⁵ Erre az időre viszont azt a téves következtetést vonja le, hogy a németek számára a megfelelő, offenzív-defenzív stratégia helyes alkalmazása, a terület időben történő feladása lehetővé tette volna a vereség elkerülését.

A kurszki német támadást teljesen elhibázott hadműveletnek tartja — a cél: a kurszki kiszögellésben elhelyezett orosz csapatok bekerítése, túlságosan szembevetendő volt, ezért is végződött a csata olyan hatalmas német vereséggel. A szovjet csapatok és a hadvezetés teljesítményét Liddell Hart ebben az ütközetben is magasra értékeli. A kurszki csata utáni szovjet hadműveletek sikerét — különösen az 1944-i hadműveleteket — annak tulajdonítja, hogy a szovjet csapatok már a manőverezés terén is felülmúlták a németeket.

Kitűnően sikerült az afrikai és olaszországi hadműveletek — elsősorban Rommel és Montgomery hadjáratainak a leírása. Gyors manőverek, kitűnő menetteljesítmények, kis erőkkkel végrehajtott váratlan csapások jellemezték az afrikai hadszínteret. Ezt a hadjáratot valóban mintha Liddell Hart könyvéből másolták volna ki. A döntő tényezőnek természetesen az el-alameini ütközetet tartja, ahol végleg meghiúsították az Egyiptom elfoglalására irányuló német terveket.

A szerző a normandiai partraszállás sikerének a fő okát abban látja, hogy a szövetségesek nem a Calais-i szoros partján szálltak partra, ahol a németek várták, hanem váratlanul Normandiában. Maga ez a tény már eldöntötte a hadjárat sorsát.

Liddell Hart abban látja a második világháború hadművészetének a legfőbb tanulságát, hogy Németország céljainak direkt megközelítésében túl messzire ment el és ezzel nagyon megkönnyítette a győzelmet a szövetségesek számára. Ezek azonban nem ismerték fel a kínáló lehetőségeket és így a háború elhúzódott. A másik tanulság — ezt elsősorban taktikai téren tapasztalhattuk — a gyors ellentámadások sikere, a váratlanság tényezőjének gyakori kihasználása volt.

A mű legértékesebb része az a négy fejezet, amely a stratégia és a magasabb stratégia legfontosabb fogalmait tárgyalja. Meghatározása szerint a stratégia „a katonai eszközök olyan irányú szétosztásának és felhasználásának a művészete, hogy ez megfeleljen a politika céljainak”. (335. p.) Ebben a megállapításban az a rendkívül figyelemre méltó, hogy nemcsak a magasabb stratégiát, hanem már a stratégiát is a tisztán katonai szempontoknál magasabb szempontok kell, hogy irányítsák. A szerző élesen elveti a hadseregnek és a háborúnak „l'art pour l'art” alkalmazását és ezért keményen bírálja Clausewitzet és főleg felületes követőit, köztük a legszélsőségesebben túlzó Ludendorffot, aki szerint „a totális háború alapelve előírja, hogy háborúban

⁵ A második világháború két, általa legjobban becsült hadvezére — Montgomeryn kívül — Rommel és Manstein volt, mert mindkettő a mozgó hadműveletekben tüntette ki magát.

a nemzet minden erejét ennek szolgálatába állítsa, békében viszont a következő háborúra fordítsa minden erejét". (225. p.)

Nagyon értékesek a taktika és stratégia tanulmányozásából leszűrt általános tanulságai is:

1. Célodat a rendelkezésedre álló eszközökhöz alkalmazd.

2. Terveid elkészítésénél állandóan ügyelj céljaidra, egy cél megvalósításához több út vezethet, de minden útnak az általad kitűzött célhoz kell vezetnie.

3. Válaszd a legkisebb várakozás vonalát.

4. Használd ki a legkisebb ellenállás vonalát.

5. Olyan hadműveleti vonalat válassz, amelyik több cél elérését is ígéri, ezáltal ellenfeled bizonytalanságban tudod tartani céljaid vagy célod tekintetében.

6. Biztosítsd, hogy terved és utasításaid hajlékonyak, a körülményekhez alkalmazkodók legyenek.

7. Ne vesd minden erődöt a támadásba, ha ellenfeled résen van. Felkészült ellenfél ellen csak hatalmas túlerőnek van reménye a sikerre.

8. Ne ismételd meg egy támadást ugyanazon a helyen, vagy ugyanabban a formában, ha itt egyszer már kudarcot vallottál. Erőid pusztánövelése általában nem elegendő, és a morális előny a győztes ellenfélnél van. (348—349. p.)

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy Liddell Hart jelentős eredményekkel gazdagította a hadtudományt. A legújabb kor katonai gondolkodói között ő az első, aki felhasználva az új technikai változásokat, ezek alapján továbbfejlesztette a katonai elméletet. Nézeteiben ha találunk is ellentmondásokat és tévedéseket: a pszichikai tényezők, a váratlanság és meglepetés, általában az ideiglenesen ható tényezők szerepének a túlbecsülése az állandóan ható tényezőkkel szemben stb., sok általunk is felhasználható gondolatot találunk. Legfőbb érdeme az, hogy szemben a 19. és 20. század katonai teoretikusainak legnagyobb részével, akik a totális háborút, a háború felsőbbrendűségét hirdették, Liddell Hart következetesen kitart amellett, hogy a háborút a nemzet egyetemes érdekeinek kell alárendelni.

Liddell Hart munkásságából magyar nyelven ez ideig még semmi sem jelent meg. A magyar hadtörténelmi és általában katonai tudomány komoly nyeresége lesz, ha ez a műve magyar fordításban is megjelenik.

Rázsó Gyula